

Angelika Skarbowska

Zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych osoby prawnej

Opiekun naukowy: prof. ALK dr hab. Przemysław Drapała

Angelika Skarbowska – absolwentka prawa Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie oraz laureatka Złotego Lauru ALK za wybitne osiągnięcia. Interesuje się prawem cywilnym oraz prawem spółek, w wyniku czego pracę magisterską poświęciła analizie odpowiedzialności odszkodowawczej i gwarancyjnej członków organów spółek kapitałowych. Na IV roku studiów była członkiem sekcji gospodarczej Studenckiej Poradni Prawnej w ALK. Od początku studiów uzyskiwała stypendium rektora na podstawie wyróżniających się wyników w nauce. Jako jeden z najlepszych studentów Kolegium Prawa ALK na III roku uczestniczyła w wizycie studyjnej do Luksemburga.

Abstrakt

Zadośćuczynienie jako powszechnie kojarzone z krzywdą i cierpieniem osoby fizycznej, na pierwszy rzut oka zdaje się nie pasować do łączenia go z osobą prawną. Dodając do tego jeszcze dobra osobiste, które tym bardziej wydają się być przymiotem jedynie jednostki ludzkiej, temat wydaje się oderwany od rzeczywistości. Nic bardziej mylnego, bowiem instytucję dóbr osobistych osób prawnych, a w ślad za nimi również konsekwencje ich naruszenia formułuje sam ustawodawca w art. 43 k.c. w zw. z art. 24 k.c. Judykatura oraz doktryna starają się stale przybliżać, z jakimi formami otwartego katalogu dóbr osobistych osób prawnych można mieć do czynienia, co czyni nieco łatwiejszą ewentualną próbę skorzystania z przedmiotowego roszczenia. Celowo wspominam w tym miejscu o próbie skorzystania, ponieważ pewnego rodzaju abstrakcyjność tej instytucji oraz wciąż ubogie orzecznictwo nie zachęcają do wysuwania roszczeń. Celem niniejszego artykułu jest zatem przybliżenie instytucji zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych osób prawnych oraz wskazanie sposobów skorzystania z tego roszczenia, a także próba stworzenia ram kwotowych zadośćuczynienia

możliwych do uzyskania w wyniku procesu. Powyższe rozważania oparte zostały na analizie orzecznictwa oraz poglądów doktryny we wskazanym aspekcie.

Słowa kluczowe: zadośćuczynienie, dobra osobiste, osoba prawna, art. 43 k.c., art. 448 k.c.

Compensation for the infringement of the personal interests of a legal person

Abstract

At a glance, compensation for harm as commonly associated with suffering of a natural person does not seem to fit the combination with a legal person. Adding to above the personal interests – which seem more like an attribute only of the human being, the topic seems to be detached from reality. Nothing could be further from the truth, since the institution of personal interests of a legal person and the consequences of the infringement are set out in art. 43 of the Civil Code (in conjunction with art. 24 of the Civil Code). The case law and doctrine views constantly try to explain what forms of an open catalogue of personal interests of a legal person can be dealt with which makes an attempt to use the claim a bit easier. I deliberately mention at this point an attempt to use the claim, because a kind of abstraction of this institution and still not many court rulings do not encourage making claims. Therefore, the aim of this article is to bring the institution of compensation for the infringement of personal interests of a legal person closer and to indicate the ways of using this claim, as well as to try to create a framework of the amount of compensation that can be obtained as a result of the trial. The above considerations are based on the analysis of the case law and doctrine views in this aspect.

Keywords: compensation, personal interests, legal person, art. 43 of polish civil code, art. 448 of polish civil code

1. Wprowadzenie

Na początek warto wskazać, że aktualnie obowiązujące rozwiązanie ustawowe, zakładające odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących dóbr osobistych osób fizycznych do osób prawnych, zostało wprowadzone do polskiego porządku prawnego już w poprzednio obowiązującej ustawie o przepisach ogólnych prawa cywilnego z 1950 roku¹. Obecna regulacja zapewnia jednak dużo szerszą ochronę, przede wszystkim ze względu na możliwość

¹ Art. 39 ustawy z dnia 18 lipca 1950 roku Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. z 1950 r., Nr 34 poz. 310 i 311).

dochodzenia obok zaprzestania naruszeń oraz odszkodowania za szkodę majątkową, także zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową². Na gruncie powyżej wskazanej ustawy, w przypadku osoby prawnej, żądanie ponad zaprzestanie naruszeń możliwe było bowiem jedynie poprzez odwołanie się do przepisów dotyczących czynów niedozwolonych uregulowanych w kodeksie zobowiązań³ i wówczas dochodzenie odszkodowania. Zadośćuczynienie możliwe było do uzyskania jedynie w przypadku naruszenia enumeratywnie wymienionych wolności człowieka (Rataj, Skiba i Szczepanek, 2017, s. 13; Świdowska, 2007, s. 3).

Już z powyższego wynika, iż zadośćuczynienie historycznie sprzężone było jedynie z osobą fizyczną, jako mogącą doświadczyć cierpienia fizycznego i psychicznego. Chociaż obecnie możliwość posiadania przez osobę prawną własnych dóbr osobistych, a w konsekwencji możliwość ich naruszenia i konieczność ochrony prawnej nie budzą wątpliwości, wyzwaniem okazuje się próba stworzenia katalogu wskazanych dóbr osobistych. Ustawodawca wymienia bowiem jedynie przykłady dóbr osobistych osób fizycznych, których z oczywistych względów nie da się bezpośrednio przypisać osobie prawnej⁴.

Pojawia się więc problem, w jaki sposób to odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących dóbr osobistych osób fizycznych należy rozumieć, a także czy możliwe jest w ogóle mówienie o krzywdzie osoby prawnej.

Z powyższym wiąże się także problem kwot żadanego, a następnie zasądanego zadośćuczynienia, a mianowicie czy możliwe jest stworzenie ogólnych wskazówek w tej materii.

Wszystkie poruszone powyżej problemy prawne mają wymiar praktyczny i zostaną poddane analizie w niniejszym artykule, który składa się z 4 rozdziałów oraz wprowadzenia i podsumowania. W pierwszym rozdziale przedstawiony został zakres podmiotowy roszczenia o ochronę dóbr osobistych z art. 43 k.c. Drugi poświęcony został natomiast charakterystyce i zakresowi dóbr osobistych osoby prawnej, a w trzecim zaprezentowano roszczenie o ochronę

² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2017 roku, sygn. akt III CZP 43/17.

³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r., Nr 82 poz. 598).

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 roku, sygn. akt III CSK 198/12.

dóbr osobistych w postaci zadośćuczynienia. W czwartym rozdziale poddano analizie orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego pod względem kryteriów przyznania i ustalenia wysokości zasądzanego zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych.

W niniejszym artykule zastosowano metodę dogmatyczną, obejmującą analizę i wykładnię obowiązujących regulacji kodeksowych przy wykorzystaniu dorobku judykatury oraz doktryny. Pominięte zostały rozważania z perspektywy roszczeń niemajątkowych oraz roszczenia odszkodowawczego za szkodę majątkową, przysługujących z tytułu naruszenia dóbr osobistych.

2. Zakres podmiotowy ochrony

Na mocy art. 43 k.c. ochronie dóbr osobistych podlegają osoby prawne. Wskazany zakres podmiotowy ulega jednak istotnemu poszerzeniu z uwagi na odesłanie zawarte w art. 33¹ k.c., mocą którego przepisy dotyczące osób prawnych stosuje się także do tzw. ułomnych osób prawnych (Gniewek, 2019). Wobec powyższego, zarówno jednostka posiadająca osobowość prawną, jak i jednostka, której ustawa przyznaje jedynie zdolność prawną będą uznawane za podmioty, których dobra osobiste podlegają ochronie ustanowionej w art. 43 k.c. z zw. z art. 24 k.c.

Osoby prawne występujące w polskim porządku prawnym to przede wszystkim Skarb Państwa, spółki kapitałowe, fundacje, stowarzyszenia, uczelnie wyższe, spółdzielnie, ale także gmina, powiat czy województwo (Sobolewski, 2019, s. 2). Jest to jednak przykładowe wyliczenie, a fakt posiadania osobowości prawnej przez dany podmiot wynika bezpośrednio z ustaw czy Konstytucji, co jednoznacznie przesądza o występowaniu zamkniętego katalogu osób prawnych (Sobolewski, 2019, s. 2). Warto jednak zaznaczyć, iż uchylenie przepisu, który nadawał danemu typowi podmiotów osobowość prawną, nie powoduje pozbawienia takiej jednostki statusu osoby prawnej (Sobolewski, 2019, s. 2).

Jak zostało to już wskazane, w naszym systemie prawnym istnieją także podmioty, które nie mają osobowości prawnej, ale ustawa przyznaje im zdolność prawną, a więc zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków. Za podmioty definiowane jako tzw. ułomne osoby prawne, a zatem jednocześnie pozostające w zakresie podmiotowym art. 43 k.c., należy zatem uznać w

szczególności także spółki handlowe osobowe (np. spółki jawne, partnerskie, komandytowe), stowarzyszenia zwykłe, wspólnotę mieszkaniową czy spółkę kapitałową w organizacji (Sobolewski, 2019, s. 2).

Wobec powyższego katalog podmiotów podlegających ochronie dóbr osobistych, mimo że jest katalogiem zamkniętym, bezpośrednio wynikającym z przepisów przyznających osobowość prawną albo zdolność prawną, jest jednocześnie bardzo szeroki. Płyne z tego wniosek, iż ustawodawca przyznaje ochronę całemu spektrum podmiotów występujących w obrocie gospodarczym. W ramach omawianych rozważań nie należy pominąć sytuacji spółki cywilnej, która wciąż jest często spotykaną formą prowadzenia działalności. Nie budzi wątpliwości, iż spółka cywilna nie jest podmiotem gospodarczym, a tym bardziej nie jest przedsiębiorcą⁵ oraz nie posiada zarówno osobowości prawnej, jak i zdolności prawnej⁶. Powszechnie uważa się, iż w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej, to wspólnicy są przedsiębiorcami z uwagi na okoliczność, iż spółka cywilna jest stosunkiem cywilnoprawnym (Krauss, 2016, s. 180–181) powstałym w wyniku zawarcia umowy pomiędzy minimum dwoma osobami fizycznymi lub prawnymi. Naruszenie dóbr osobistych w tej sytuacji można zatem rozpatrywać jedynie w ramach naruszenia dóbr osobistych wspólników, a nie samej spółki cywilnej. W tym miejscu warto także zasygnalizować, iż nie ma żadnych przeszkód, aby wspólnikiem spółki cywilnej była na przykład spółka kapitałowa czy spółka osobowa, a zatem osoba prawna czy też tzw. ułomna osoba prawna.

Wobec powyższego, aby zweryfikować czy dany podmiot gospodarczy podlegać będzie pod zakres podmiotowy ochrony dóbr osobistych, należy przede wszystkim dokonać sprawdzenia czy w aktualnym stanie prawnym znajduje się on w katalogu osób prawnych albo tzw. ułomnych osób prawnych. Na potrzeby niniejszego artykułu, odwołując się do pojęcia osoby prawnej, należy przez to rozumieć także ułomną osobę prawną.

3. Charakterystyka i zakres dóbr osobistych osoby prawnej

Wyjaśnienie pojęcia dobra osobistego, poprzez ujęcie go w pewne ramy formułujące jego charakterystykę nie jest najprostszym zadaniem. Wobec tego, zasadne będzie posłużenie się

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2010 roku, sygn. akt IV CSK 371/09.

⁶ Uchwała (7) Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1996 r., sygn. akt III CZP 111/95.

w tym miejscu wnioskowaniem *a contrario*. Jako odnośnik posłuży oczywiście dobro majątkowe, które można określić jako dobro przejawiające wartość ekonomiczną, co jednocześnie sprawia, iż może być ono wycenione pieniężnie i zbyte. Dobro osobiste natomiast nie ma charakteru majątkowego, nie może zostać zbyte, gdyż jest to dobro związane ściśle z daną jednostką – czy to osobą fizyczną, czy też osobą prawną. Mówi się także, iż dobra osobiste są kategorią wartości (Machnikowski, 2019, s. 2), przez co należy rozumieć, iż stanowią kategorię obiektywną (Machnikowski, 2019, s. 2) i powinny być oceniane przez pryzmat wartości przyświecających społeczeństwu, ale także z uwzględnieniem aspektów gospodarczych⁷. Stąd również można wyprowadzić uzasadnienie dla sformułowania otwartego katalogu tych dóbr, bowiem wartości społeczne oraz sytuacja gospodarcza ulegają zmianom z biegiem czasu.

Nie budzi wątpliwości, iż zakres dóbr osobistych osób fizycznych oraz zakres dóbr osobistych osób prawnych nie jest tożsamy. Ponadto, w przeciwieństwie do zakresu podmiotowego omówionego powyżej, katalog dóbr osobistych osób prawnych jest otwarty, co sprawia, iż orzecznictwo i doktryna odkrywają dużą rolę w jego kształtowaniu. Piśmiennictwo poszukuje zarówno odpowiedników dóbr osobistych osób fizycznych, jak i formułuje nowe, charakterystyczne tylko dla podmiotów gospodarczych.

Wśród dóbr osobistych osoby prawnej, odpowiadających tym uregulowanym w art. 23 k.c. można wymienić przede wszystkim dobre imię – rozumiane jako dobra sława, reputacja czy autorytet, a także tajemnicę korespondencji⁸. Dobre imię osoby prawnej określane jest również jako jej renoma, a jej etymologii należy poszukiwać w czci człowieka, której to jest odpowiednikiem.⁹ W tym kontekście warto przytoczyć zatem także dwuaspektowość występowania czci w prawie cywilnym – chodzi bowiem o jej wewnętrzny aspekt rozumiany jako godność osobista oraz zewnętrzny, który to obejmować będzie właśnie dobre imię. Wobec osoby prawnej można zatem mówić jedynie o zewnętrznym aspekcie czci, wobec nieposiadania przez nią z oczywistych względów godności. Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy, dobre imię może być rozumiane jako „obraz osoby prawnej w oczach osób trzecich” i może występować w różnych postaciach, które zależą przede wszystkim od „rodzaju działalności prowadzonej

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 1993 roku, I PZP 28/93.

⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 roku, sygn. akt III CSK 198/12.

⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2017 roku, sygn. akt V CSK 81/17.

przez osobę prawną (gospodarcza, wychowawcza, charytatywna)”¹⁰. Jako przykład naruszenia dobrego imienia (renomy) osoby prawnej można wskazać określenie „gniazdo żmij najdotkliwiej kłusujące polskie górnictwo”¹¹, które zostało skierowane wobec państwowej osoby prawnej, zajmującej się restrukturyzacją branży górnictwa. Natomiast jako zobrazowanie określenia stanowiącego naruszenie dobrej sławy, użyte wobec osoby prawnej będącej wydawcą gazety lokalnej, służyć może przytoczone w orzecznictwie wyrażenie – „broni politycznej sytuacji w regionie oraz manipuluje czytelnikami”¹². Jak wynika z powyższego, przytoczone przykłady są bezpośrednio związane z rodzajem prowadzonej działalności, stąd silne ich oddziaływanie, chociażby podważające wiarygodność gospodarczą i zaufanie, co niewątpliwie powinno zostać ocenione jako negatywne i naruszające dobra osobiste osoby prawnej. Naruszenie dóbr osobistych może także nastąpić pośrednio, poprzez naruszenie dóbr osobistych pracowników osoby prawnej. Taka sytuacja miała miejsce w przypadku publikacji dziennikarzy na łamach jednej z gazet, wobec których pojawiły się następnie zniesławiające oceny ich działalności takie jak oskarżenia o łapówkarstwo, uchylanie się od odpowiedzialności karnej czy działanie na rzecz koncernu farmaceutycznego – uznano wówczas, iż naruszenie ich dóbr osobistych naruszyło jednocześnie dobra osobiste (renomę) wydawcy gazety – będącego osobą prawną, bowiem wskazano, iż odbiór dziennikarzy współpracujących z gazetą ma przełożenie również na postrzeganie (reputację) jej wydawcy, a zatem na jego funkcjonowanie¹³.

Doktryna dodaje natomiast w tym zakresie także nietykalność pomieszczeń (Kubiak-Cyrul, 2019, s. 2), w których działalność prowadzi przedsiębiorca, jako odpowiednik nietykalności mieszkania. W orzecznictwie rozważano także, czy osobie prawnej przysługuje prawo do prywatności, jednoznacznie stwierdzając, iż zachodzi w tym miejscu daleko idąca odmienność w stosunku do osoby fizycznej, z której wynika, iż możliwa jest ingerencja ze strony osób trzecich w prawo do dysponowania ujawnianymi informacjami¹⁴. Doktryna dopuszcza jednak akceptację przypisania osobie prawnej prawa do prywatności (Sobolewski, 2019). W tym aspekcie warto wskazać, iż pomimo braku jednoznacznych przesłanek co do powoływania się przez osobę prawną na naruszenie prawa do prywatności, osoby prawne często sięgają po

¹⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2006 roku, sygn. akt I CSK 169/06.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 1999 roku, sygn. akt II CKN 279/98.

¹² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2012 roku, sygn. akt I CSK 790/10.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 lutego 2014 roku, sygn. akt V ACa 690/13.

przysługujące im roszczenie o naruszenie dobrego imienia, które również może wiązać się ujawnianymi o nich danymi. Jako przykład można podać bezpodstawne wpisanie do rejestru danych o zadłużeniu spółki, które prowadzi do podważenia wiarygodności w obrocie gospodarczym¹⁵. Ponadto, dobre imię osoby prawnej może zostać naruszone poprzez działania mogące spowodować naruszenie zaufania (Soboliewski, 2019, s. 3) kontrahentów czy klientów, także potencjalnych, czy chociażby podważające wiarygodność¹⁶.

W tym kontekście warto zaznaczyć, iż w przypadku osób prawnych, ocena naruszenia dóbr osobistych zachodzi jedynie w granicach obiektywnych kryteriów czy doszło do bezprawnego działania osób trzecich względem danego podmiotu. W tym przypadku nie znajdzie zatem zastosowania dodatkowa ocena kryteriów subiektywnych, które będą brane pod uwagę w przypadku naruszeń wobec osoby fizycznej.¹⁷ Jak podkreśla się w orzecznictwie, dokonując obiektywnej oceny wypowiedzi, należy dojść do wniosku, iż naruszają one dobra osobiste, jeśli „przypisują osobie prawnej niewłaściwe postępowanie, mogące spowodować utratę do niej zaufania potrzebnego do prawidłowego jej funkcjonowania w zakresie jej zadań”¹⁸. Jak zostało już wspomniane powyżej, chodzi zatem o sam fakt bezprawności naruszenia, oceniany jedynie obiektywnie. Nie jest bowiem możliwa ocena stopnia wrażliwości i odczuć osoby prawnej w stosunku do kierowanych wobec niej wypowiedzi.

Rozważając natomiast prawo osoby prawnej do ochrony wizerunku, nie sposób znaleźć spójności w piśmiennictwie w tym zakresie. Z jednej strony, wskazując na podobieństwo posiadania wizerunku do posiadania pewnego symbolu, uznaje się, iż osoba prawna jako posiadająca znaki ją indywidualizujące, jednocześnie stanowiące o jej pewnej tożsamości, posiada dobro osobiste w postaci wizerunku (Sobolewski, 2019, s. 3). Zwolennicy tego poglądu w ten sam sposób argumentują przypisanie osobie prawnej dodatkowych dóbr osobistych w postaci nazwy oraz firmy, określając je jako uzewnętrzniony symbol¹⁹.

Odmiennie, Sąd Najwyższy uznał, iż dobra osobiste, które wiążą się ze sferą odczuć nie mogą zostać przypisane osobie prawnej²⁰, tym samym odmawiając uznania wizerunku jako dobra

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2015 roku, sygn. akt III CK 622/04.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2012 roku, sygn. akt I CSK 790/10.

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 grudnia 2012 roku, sygn. akt VI ACa 1199/11.

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 11 stycznia 2007 roku, sygn. akt II CSK 392/06.

¹⁹ Ibidem

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 roku, sygn. akt III CSK 198/12.

osobistego osoby prawnej. Jednocześnie Sąd Najwyższy podzielił pogląd o zakwalifikowaniu do dóbr osobistych nazwy (firmy) osoby prawnej²¹. Istotne jest w tym zakresie, iż Sąd Najwyższy, wydaje się nietrafnie, zrównał nazwę z firmą osoby prawnej. Tymczasem nie można zapominać, iż firma osoby prawnej nie zawsze będzie tożsama z używaną przez nią nazwą (handlową). Zachodzą tutaj bowiem istotne różnice, jeśli weźmiemy pod uwagę specyfikę osób prawnych prowadzących działalność gospodarczą. Nie powinno budzić wątpliwości, iż firma jest oznaczeniem przedsiębiorcy, natomiast nazwa jest oznaczeniem przedsiębiorstwa (Niewęglowski, 2017, s. 196–197). Może się bowiem zdarzyć, iż przedsiębiorca, działający w wielu obszarach gospodarczych, będzie miał wiele nazw prowadzonych przedsiębiorstw, posiadając jedną firmę, pod którą działa (Sitko, 2009, s. 3). Jako przykład można podać Nestle Polska S.A., które jest przedsiębiorcą posiadającym wiele marek jak Nescafe, Winiary, Purina²². Chociaż część doktryny przypisuje firmie charakter dobra majątkowego, słuszne wydaje się jednak zakwalifikowanie jej jako dobra o charakterze osobistym (Niewęglowski, 2017, s. 189–191). To właśnie firma indywidualizuje bowiem przedsiębiorcę, a dodatkowo, zgodnie z prawem firmowym, nie może być zbyta. Zbyciu może podlegać natomiast nazwa, która zgodnie z art. 55¹ k.c. stanowi składnik przedsiębiorstwa, co przesądza o jej majątkowym charakterze. Trzeba mieć jednak na uwadze, iż prawo do firmy jest odrębnie chronione przez ustawodawcę w art. 43¹⁰ k.c., a zgodnie z poglądem judykatury, jako że ochrona dóbr osobistych ma wyjątkowy charakter, nie powinno się do niej sięgać wobec istnienia innej cywilnoprawnej ochrony danego dobra²³.

Nie wydaje się zatem słuszne uznanie prawa do firmy jako podlegającego ochronie z tytułu dóbr osobistych, z powodu istnienia normy *lex specialis* w tym zakresie (Kępiński, 2018, s. 6). Nie wydaje się również uzasadnione włączanie do katalogu dóbr osobistych nazwy (handlowej), jednakże z zupełnie innego powodu, a mianowicie, nie jest to dobro o charakterze osobistym, lecz posiada charakter majątkowy. Ponadto, nazwa (oznaczenie przedsiębiorstwa) podlega odrębnej ochronie wynikającej chociażby z ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

²¹ Ibidem

²² <https://www.nestle.pl/aboutus/nestlepolska> (dostęp: 26.10.2019).

²³ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2010 roku, sygn. akt. III CZP 79/10.

Wobec powyższego, jedynie wówczas, gdy osoba prawna nie jest przedsiębiorcą, a zatem nie może skorzystać z roszczeń wynikających ze wskazanej ustawy lub też jej nazwa nie ma charakteru majątkowego, w konkretnej sytuacji możliwa będzie twierdząca ocena przyznania prawa do ochrony dobra osobistego w postaci nazwy.

4. Zadośćuczynienie z tytułu naruszenia dóbr osobistych

Możliwość skorzystania z przewidzianych przez ustawodawcę środków ochrony dóbr osobistych zależeć będzie przede wszystkim od tego, czy do naruszenia już doszło, czy też istnieje jedynie zagrożenie ich naruszenia. Jeżeli wystąpi jedynie stan zagrożenia naruszenia dobra osobistego, przysługuje roszczenie o zaniechanie naruszeń, natomiast jeśli mamy do czynienia z dokonaniem naruszenia, poszkodowanemu przysługuje zarówno roszczenie o usunięcie skutków, jak i roszczenie o naprawienie szkody majątkowej, a także – roszczenie o zadośćuczynienie (Zieliński, 2019, s. 862). W niniejszym artykule omówiona zostanie jednak tylko problematyka związana z zadośćuczynieniem za naruszenie dóbr osobistych osoby prawnej, natomiast pominięte zostaną rozważania odnoszące się do pozostałych, wskazanych powyżej roszczeń.

Na gruncie aktualnie obowiązującego kodeksu cywilnego istnieje kilka podstaw prawnych ubiegania się o zadośćuczynienie, jednakże tylko jedna z nich możliwa jest do zastosowania w przypadku osoby prawnej (Pazdan, 2012). Trzeba w tym miejscu także podkreślić, iż celowo mowa jest powyżej o pewnej ewentualnej możliwości skorzystania z tej podstawy prawnej, bowiem istnieje spór co do akceptacji przyznania osobie prawnej roszczenia o zadośćuczynienie. Podstawą prawną, wokół której toczą się wspomniane rozważania, jest art. 448 k.c. Konieczne będzie zatem w pierwszej kolejności omówienie poglądów występujących w tym zakresie.

Przeciwnicy przyznania osobie prawnej prawa do korzystania z instytucji zadośćuczynienia podnoszą argument, iż tylko osoba fizyczna może odczuwać krzywdę, wyrażającą się w cierpieniach fizycznych czy psychicznych (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 871). Dodatkowo, przeciwnicy tego poglądu wskazują, iż dopuszczenie możliwości korzystania przez osobę prawną z roszczenia o zadośćuczynienie mogłoby prowadzić do prób uzyskania rekompensaty za trudną do wykazania szkodę majątkową (Machnikowski i Śmieja, 2018, s.

872). Zwolennicy natomiast wskazują, iż pomimo braku możliwości doświadczenia przez osobę prawną cierpień, bez wątpliwości może ona ponieść szkodę niemajątkową, niedającą się zmierzyć w pieniądzu²⁴. Podkreśla się także, iż w razie odmówienia osobie prawnej możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych, stawiałoby to naruszcziela w lepszej sytuacji, niżli byłoby to w sytuacji naruszenia dobra osobistego osoby fizycznej, a z którym to różnicowaniem nie należy się zgodzić (Frąckowiak, 2012, s. 181).

Należy mieć przecież na uwadze, iż zgodnie z art. 43 k.c., przepisy o ochronie dóbr osobistych (a więc także dotyczące roszczenia o zadośćuczynienie) stosuje się odpowiednio (Gniewek, 2019, s. 5). Nie pozostają żadne wątpliwości, iż użyte przez ustawodawcę wyrażenie „odpowiednie stosowanie” rozumie się jako stosowanie bezpośrednie, brak stosowania lub też stosowanie z modyfikacjami, co jest powszechnie prezentowane zarówno w orzecznictwie, jak i doktrynie²⁵. Wyboru co do wskazanych możliwości, co do zasady dokonuje się poprzez wykładnię norm, zgodną z naturą danej instytucji. Pozostaje więc jedynie pytanie, jak daleko mogą iść przedmiotowe modyfikacje. Zgodnie z poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy odpowiednie zastosowanie będzie obejmowało przede wszystkim „niezbędną adaptację (i ewentualnie zmianę niektórych elementów) normy do zasadniczych celów i form danego postępowania” przy uwzględnieniu charakteru prawnego, jak i również „wynikających stąd różnic w stosunku do uregulowań, które mają być zastosowane”²⁶. W doktrynie podkreśla się, iż wskazywane odpowiednie stosowanie odnosi się przede wszystkim do braku tożsamego katalogu dóbr osobistych osób fizycznych i prawnych (Rataj, Skiba i Szczepanek, 2017, s. 30). Dodatkowo, niektórzy autorzy wskazują, iż odpowiednie stosowanie realizuje się także poprzez poszukiwanie odpowiednich pojęć (właściwych osobie prawnej) (Świdowska, 2007, s. 9). Ponadto przeważa stanowisko, iż art. 23 k.c. stosuje się z modyfikacjami, art. 24 k.c. zostanie zastosowany wprost, a art. 445 (§ 1 i 2) k.c. nie stosuje się wcale (Rataj, Skiba i Szczepanek, 2017, s. 1), z którym to poglądem należy się zgodzić. Natomiast w zakresie art. 445 § 3 k.c. wypowiedział się Sąd Najwyższy, wskazując na podobieństwo sytuacji spadkobiercy do sytuacji osoby prawnej, której nastąpiło ustanie – opowiadając się za przejściem roszczenia

²⁴ Wyrok SN z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

²⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2017 roku, sygn. akt VI ACa 1984/15; Górczyński, 2018, s. 2).

²⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2012 roku, sygn. akt IV CZ 153/11.

o zadośćuczynienie na następcę prawnego osoby prawnej, jeśli powództwo zostało wytoczone przed jej ustaniem²⁷.

Trzeba wreszcie podnieść argument, iż osoba prawna nie doznaje jedynie uszczerbków majątkowych, bowiem wraz z rozwojem gospodarczym i umiędzynarodowieniem przedsiębiorstw, a także wzrostem konkurencji na rynku, istotne stały się nie tylko oferowane produkty czy usługi, ale również pozycja rynkowa, przejawiająca się w angażowaniu przedsiębiorców (również szerzej – osób prawnych) w działalność charytatywną, aktywności uważane za prestiżowe, czy wyróżnienia i zwycięstwa w konkursach, i rankingach. Mając na uwadze powyższe, w szczególności poprzez naruszenie dobra osobistego w postaci dobrego imienia przedsiębiorcy, w celu zrekompensowania krzywdy – rozumianej jako uszczerbek niemajątkowy, konieczny jest instrument prawny w postaci roszczenia o zadośćuczynienie.

Naruszenie dobrego imienia (rozumianego na przykład jako dobra opinia²⁸), które następnie spowodowało utratę zaufania klientów oraz kontrahentów (czy chociażby sponsorów), a także prowadziło chociażby do nieuwzględnienia w prestiżowym rankingu czy braku zaproszenia do udziału we wspólnym, niekoniecznie ściśle gospodarczym przedsięwzięciu, niewątpliwie prowadzi bowiem do powstania uszczerbku niemajątkowego, niewycenialnego w pieniądzu, które winno zostać naprawione poprzez wypłatę zadośćuczynienia. Proponowana tutaj definicja nominalna krzywdy jako uszczerbku niemajątkowego, wskazywana była już wcześniej w literaturze (Świdowska, 2007, s. 15). Krzywda była również przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego, który wyraził zapatrywanie, zgodnie z którym „oznacza szkodę o charakterze niemajątkowym, będącą następstwem naruszenia dobra osobistego, innymi słowy doznany przez pokrzywdzonego uszczerbek o charakterze niemajątkowym, krzywdę moralną.”²⁹

Następnie konieczne jest rozważenie, jakie przesłanki muszą zostać spełnione, aby możliwe było zastosowanie art. 448 k.c. Nie sposób nie wspomnieć, iż nie jest jasne, czy wskazany przepis stanowi samodzielną normę prawną, czy też konieczne jest zestawienie go łącznie z innym przepisem kodeksu cywilnego, z którym to dopiero tworzyłby normę. Przeważający

²⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2017 roku, sygn. akt III CZP 43/17.

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 roku, sygn. akt III CK 622/04.

²⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

w doktrynie wydaje się pierwszy pogląd. W tym zakresie część doktryny podnosi, iż wskazaną normę należy interpretować zawężająco, zakreślając granice w postaci bezprawności naruszenia oraz zawinienia sprawcy (Rataj, Skiba i Szczepanek, 2017, s. 35). Odmienne zapatrywanie na wskazaną kwestię stanowi, iż art. 448 k.c. może być podstawą roszczeń jedynie wraz z inną podstawą odpowiedzialności deliktowej, której to jest uzupełnieniem (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 885).

Z powyższym wiąże się także przede wszystkim określenie, czym będzie szkoda niemajątkowa, która podlegać będzie naprawieniu – czy będzie nią samo naruszenie dobra osobistego, czy też za szkodę niemajątkową można uznać jedynie skutek w postaci wystąpienia krzywdy po stronie poszkodowanego z tytułu naruszenia dobra osobistego. Trafne wydaje się stanowisko aprobujące pierwsze rozwiązanie, więc uznanie, iż szkodą niemajątkową będzie naruszenie dobra osobistego (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 885) – w tym przypadku – osoby prawnej. Aspekty odnoszące się do katalogu dóbr osobistych przyznanych osobie prawnej, poruszone zostały już powyżej na gruncie rozważań dotyczących zakresu dóbr osobistych osoby prawnej. Krzywda natomiast będzie czynnikiem decydującym w przypadku oceny wysokości zadośćuczynienia z tytułu naruszenia dobra osobistego – a więc z tytułu wyrządzenia szkody niemajątkowej. Zgodnie z powyższym, jeżeli doszło do naruszenia dobra osobistego, ale jednocześnie takie naruszenie nie wyrządziło krzywdy osobie prawnej – zadośćuczynienie nie przysługuje, bowiem brak jest czynnika podlegającego rekompensacie (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 873). W tym miejscu można zatem dostrzec, jak ważna w omawianym aspekcie jest ocena, czy osoba prawna może doznać krzywdy. Jeśli bowiem odmówi się osobie prawnej przyznania możliwości wyrządzenia jej krzywdy, jednocześnie odmówi się jej przyznania zadośćuczynienia z powodu niewystąpienia elementu podlegającego rekompensacie.

Jak zostało to już poruszone powyżej, problem rozumienia pojęcia krzywdy i trudności w jego przyporządkowaniu do osoby prawnej budzi spory w doktrynie i judykaturze. Zauważalne są jednak próby (podejmowane również na gruncie niniejszej pracy) stworzenia odpowiednika krzywdy, co jest uzasadnione treścią art. 43 k.c., stanowiącego o odpowiednim stosowaniu przepisów dotyczących dóbr osobistych osób fizycznych. Niektórzy autorzy proponują w tym zakresie zastąpienie pojęcia krzywdy pojęciem szkody niemajątkowej (Świdowska, 2007, s. 11) czy, jak to zostało zaproponowane powyżej w niniejszej pracy, uszczerbku niemajątkowego. Również Sąd Najwyższy uznał za zasadne szerokie rozumienie pojęcia

krzywdy, którym posługuje się ustawodawca w art. 448 k.c., wyrażając stanowisko, iż przeprowadzona wykładnia nie wyklucza zastosowania przedmiotowej normy również w stosunku do osób prawnych, których dobra osobiste zostały naruszone, bowiem „pojęcia krzywdy nie można utożsamiać z doznaniem tylko cierpień fizycznych i psychicznych przez osoby fizyczne (...). Z oczywistych względów osoby prawne nie doświadczają ani cierpień fizycznych, ani psychicznych. Osoby prawne ponoszą jednak także szkodę o charakterze niemajątkowym na skutek naruszenia ich dóbr osobistych, której nie da się wymierzyć w pieniądzu, uzasadniającą zastosowanie odpowiednio art. 448 k.c. w związku z art. 24 § 1 k.c. i art. 43 k.c. w celu uzyskania skompensowania doznanej szkody niemajątkowej.”³⁰

Przechodząc do omówienia przesłanki bezprawności naruszenia dobra osobistego, należy przede wszystkim podkreślić domniemanie prawne w tym zakresie³¹. Wystarczy zatem, aby osoba prawna wskazała samą okoliczność naruszenia dobrego osobistego, a wykazanie braku spełnienia przesłanki bezprawności spoczywa na sprawcy. Jak powszechnie przyjmuje się w orzecznictwie, bezprawność może wynikać zarówno z zachowania niezgodnego z prawem, jak i również niezgodnego z zasadami współżycia społecznego³². Przesłankami wyłączającymi omawianą bezprawność będą natomiast w szczególności zgoda uprawnionego, działanie dozwolone przez prawo, przysługujące prawo podmiotowe czy interes prawny lub społeczny (Rataj, Skiba i Szczepanek, 2017, s. 35). Szczegółowe omówienie wskazanych kwestii nie jest jednak celem niniejszego artykułu i pomimo swojej doniosłości zostanie pominięte.

Warta krótkiego zasygnalizowania jest także przesłanka w postaci zawinienia naruszyciela. Wina jest formułowana jako dodatkowa przesłanka zastosowania art. 448 k.c., bowiem zasada winy jest zasadą generalną w aktualnie obowiązujących przepisach dotyczących odpowiedzialności *ex delicto*³³. Zgodnie z zapatrywaniem wyrażonym przez Sąd Najwyższy, zastosowanie art. 448 k.c. nie może być oderwane od zasad odpowiedzialności formułowanych przez inne przepisy stanowiące o odpowiedzialności cywilnej³⁴. Ponadto, podkreśla się, iż art. 448 k.c. celowo nie został umieszczony w części ogólnej kodeksu, a art. 24 k.c. zawiera

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 8 listopada 2016 r., sygn. akt I ACa 513/16.

³² Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 28 stycznia 2014 roku, sygn. akt I C 624/12.

³³ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 28 września 2012 roku, sygn. akt I ACa 810/12.

³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 roku, sygn. akt II PK 245/05.

odwołanie do „zasad przewidzianych w kodeksie”³⁵. Wina będzie mieć również znaczenie w zakresie wysokości zadośćuczynienia, o czym będzie mowa poniżej.

5. Kryteria ustalenia wysokości zadośćuczynienia

Na gruncie omawiania wysokości zadośćuczynienia w pierwszej kolejności należy wskazać, istotne pod tym względem, funkcje, jakie ma spełniać wypłata kwoty pieniężnej w postaci zadośćuczynienia. Bez wątpliwości będzie to przede wszystkim funkcja kompensacyjna – zatem wysokość zadośćuczynienia powinna korespondować z rozmiarem wyrządzonej krzywdy, w stosunku do której można badać przede wszystkim skutki takie jak nieodwracalność uszczerbku wywołanego naruszeniem (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 879). Nie bez znaczenia będzie także wysuwana przez doktrynę funkcja prewencyjna (Machnikowski i Śmieja, 2018, s. 878), bowiem zadośćuczynienie w postaci pieniężnej, a więc majątkowej, jeżeli stanowiłoby istotne obciążenie dla sprawcy, może okazać się skutecznym środkiem służącym zapobieganiu naruszania dóbr osobistych.

Pozostaje więc pytanie, jaka wysokość zadośćuczynienia będzie zatem adekwatna i wpisująca się w powyżej wskazane funkcje. W tym celu poddane analizie zostało orzecznictwo sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, na podstawie których podjęta zostanie próba ustalenia kryteriów zasądzanego zadośćuczynienia.

Niezwykle istotnym aspektem na gruncie podejmowanych rozważań jest fakultatywność orzeczenia przez sąd przyznania zadośćuczynienia³⁶, czego jednak nie można utożsamiać z dowolnością³⁷. Trzeba podkreślić, iż norma z art. 448 k.c. nie ma charakteru wyłącznie kompetencyjnego, a zatem jak wskazał Trybunał Konstytucyjny, „sąd jest obowiązany zasądzić, w granicach żądania, określoną sumę pieniężną, jeśli wykazano naruszenie dobra osobistego czyimś zawinionym zachowaniem zaś niemożliwe jest (lub niemożliwe w pełni) naprawienie, zminimalizowanie lub usunięcie skutków tego czynu w drodze zastosowania środków ochrony niemajątkowej”³⁸. Oznacza to, iż wobec spełnienia wszystkich wskazanych powyżej przesłanek, przy zachowaniu uzasadnionych kryteriów, obligatoryjne staje się

³⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 roku, sygn. akt II CK 115/03.

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 roku, sygn. akt V CKN 1581/00.

³⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

³⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 roku, sygn. akt SK 49/03.

sięgnięcie przez sąd do ochrony majątkowej dóbr osobistych. Wymaga także podkreślenia, iż instytucja zadośćuczynienia, jak zostało to wskazane powyżej, ma charakter kompensacyjny i nie powinna być narzędziem o charakterze penalnym³⁹. O dużej roli sądu przesądza także trudność, a może wręcz niemożliwość wyceny uszczerbku niemajątkowego ponoszonego przez osoby prawne. W tym zakresie wypowiedział się także Sąd Najwyższy, który wyrażając dezaprobatę wobec poglądu zakładającego wymóg współwystępowania szkody majątkowej przy naruszeniu prawa niemajątkowego osoby prawnej, wskazał, iż „bez wystąpienia takiego uszczerbku majątkowego niemal nie sposób będzie stwierdzić naruszenia tej kategorii prawa osoby prawnej”⁴⁰. Jednocześnie, mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy opowiedział się koncepcją hipotetycznego naruszenia dobra niemajątkowego osoby prawnej i swobodnego uznania sądu w tym zakresie⁴¹. Ponadto, w ramach rozważań odnoszących się do wysokości zasądanego zadośćuczynienia, w judykaturze niejednokrotnie wskazywano także, iż „sąd bierze pod uwagę całokształt okoliczności faktycznych, w tym winę sprawcy naruszenia dóbr osobistych i jej stopień oraz rodzaj naruszonego dobra”⁴². Zatem po dokonaniu w konkretnym stanie faktycznym wskazanej analizy i na jej podstawie oceny stopnia oraz rodzaju winy czy uszczerbku niemajątkowego, sąd może odmówić przyznania zadośćuczynienia chociażby z powodu ustalenia, iż uszczerbek jest znikomy⁴³. Równie istotna jest ocena nastawienia oraz cel naruszydźciela dobra osobistego⁴⁴, bowiem nie ma wątpliwości, iż zamiar sprawcy w postaci chociażby utrudniania prowadzenia działalności gospodarczej powinien być oceniany bardziej rygorystycznie, mając na uwadze także prewencyjny charakter zadośćuczynienia. Nie oznacza to jednak, iż wobec uznania winy sprawcy w jej nieumyślnej postaci, za każdym razem dojdzie do odmowy przyznania zadośćuczynienia, bowiem zawinienie, niezależnie od jego stopnia, prowadzić będzie do spełnienia jednej z przesłanek zastosowania art. 448 k.c.⁴⁵

Porządkując powyższe wskazówki, judykatura wyprowadziła pewną ścieżkę działania sądu zmierzającego się z żądaniem zasądzenia zadośćuczynienia. Nie bez znaczenia jest także okoliczność, iż uwzględnienie żądania przyznania zadośćuczynienia uznaje się za zasadę, zaś

³⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2002 roku, sygn. akt V CKN 1010/00

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2016 roku, sygn. akt V CSK 486/15.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 roku, sygn. akt II PK 245/05.

⁴³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2002 roku, sygn. akt I CKN 1032/00.

⁴⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 roku, sygn. akt II PK 245/05.

⁴⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 listopada 2017 roku, sygn. akt I ACa 1820/13.

odmowę jego przyznania jako wyjątek⁴⁶. Takie zapatrywanie prezentuje również Trybunał Konstytucyjny, wskazując, iż swoboda decyzyjna sądu nie odnosi się w tym przypadku do okoliczności, czy należy zasądzić bądź odmówić przyznania zadośćuczynienia, lecz do dokonania oceny, czy w konkretnej sytuacji zasądzone zadośćuczynienie będzie „odpowiednim sposobem rekompensaty”⁴⁷. Pierwszym aspektem, jaki sąd orzekający winien ocenić, jest zatem istnienie podstaw do odmowy uwzględnienia roszczenia o zadośćuczynienie, takich jak „znikomy stopień winy sprawcy i doznanej krzywdy, rodzaj naruszonego dobra osobistego, niewłaściwe zachowanie się samego poszkodowanego (prowokacja), pojednanie się stron lub sposób postępowania po dokonaniu naruszenia, np. publiczne przeproszenie, albo wycofanie się z zarzutów”⁴⁸. Natomiast w razie braku zaistnienia którejs z wskazanych podstaw, przyjmuje się, iż sąd powinien roszczenie uwzględnić, oceniając przy tym adekwatną wysokość zadośćuczynienia, kierując się okolicznościami konkretnej sprawy,⁴⁹ o których była już mowa powyżej.

W zakresie stosowania art. 448 k.c. nie jest również jasne, czy przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia zasadne jest uwzględnianie stanu majątkowego naruszcyciela. Zgodnie z poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy, ocena stanu majątkowego sprawcy naruszenia dobra osobistego powinna być jednak dokonywana tylko w zakresie możliwości uiszczenia zasądanego zadośćuczynienia i braku jego nadmiernego obciążenia⁵⁰. Jest to zatem wyraz realizacji wskazywanej już powyżej zasady adekwatności wysokości zadośćuczynienia, nie tylko wobec rozmiaru naruszenia czy stopnia winy sprawcy, ale także wobec jej rzeczywistej dolegliwości.

W zakresie powyższych rozważań analizowana była jedynie instytucja zadośćuczynienia, natomiast art. 448 k.c. przewiduje także możliwość zasądzenia sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Nie jest jednak celem niniejszego artykułu szczegółowe omówienie tego roszczenia, zatem ograniczę się do omówienia jedynie najważniejszych aspektów. Przede wszystkim nasuwa się pytanie o pozycję roszczenia o zapłatę kwoty pieniężnej na cel społeczny

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 roku, sygn. akt I ACa 456/13.

⁴⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 roku, sygn. akt SK 49/03.

⁴⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 roku, sygn. akt I ACa 456/13.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

wobec zadośćuczynienia. Bowiem brzmienie art. 448 k.c. nie pozwala na jednoznaczną ocenę zagadnienia możliwości dokonania ewentualnej kumulacji tych roszczeń. Chodzi przede wszystkim o problem występującego tam spójnika „lub”, który może być rozumiany jako alternatywa rozłączna – synonim „albo”, lecz także jako alternatywa nierozłączna – jako „i/lub”. Konieczne zatem będzie poszukiwanie wykładni dokonanej w orzecznictwie. Sąd Najwyższy w tym zakresie wskazał natomiast, iż spójnik użyty w art. 448 k.c. należy rozumieć rozłącznie, a w konsekwencji nie jest dopuszczalna kumulacja roszczeń o zadośćuczynienie i zapłatę na wskazany cel społeczny.⁵¹ Warto także dodać, iż przesłanki zastosowania tych roszczeń pozostają tożsame także w zakresie każdej postaci winy (w żadnym wypadku nie jest wymagana tzw. kwalifikowana postać winy)⁵².

Jak już zostało wspomniane powyżej, postać winy może mieć natomiast znaczenie przy ocenie wysokości kwoty, która stanowić będzie odpowiednią sumę zadośćuczynienia. Zgodnie z zapatrywaniem wyrażonym przez Trybunał Konstytucyjny sąd orzekający przeprowadzać będzie bowiem „swobodną ocenę przesłanek (podstaw)”, czy zachodzi w danym przypadku potrzeba zasądzenia zadośćuczynienia i na podstawie tych przesłanek, w ramach „luzu decyzyjnego” przesądzi o kwocie przyznanego zadośćuczynienia⁵³. Sąd Najwyższy niejednokrotnie podkreślał także, iż właśnie z uwagi na wskazywaną swobodę w zakresie tzw. uznania sędziowskiego, zarówno w postępowaniu przed sądem wyższej instancji, jak i w postępowaniu kasacyjnym, zachodzi ograniczona możliwość ingerencji w zasądzoną przez sądy *meriti* wysokość zadośćuczynienia, wskazując przy tym, iż podważenie zasądzonej kwoty byłoby skuteczne jedynie w wypadkach rażącego zaniżenia czy rażącego wygórowania⁵⁴.

Mimo istnienia kryteriów przyznania oraz ustalenia wysokości zadośćuczynienia, dokonanie szczegółowego uzasadnienia przez sąd, wskazującego, jakimi przesłankami kierował się zasądzając konkretną kwotę pieniężną jest jednak niezwykle trudne. Jako przykład można wskazać wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie, który wskutek apelacji pozwanego dokonał obniżenia zasądzonego przez Sąd Okręgowy zadośćuczynienia za poniesioną szkodę

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2005 roku, sygn. akt I CK 256/05, tak też: M. Pazdan, Dobra osobiste i ich ochrona [w]: Prawo cywilne – część ogólna System Prawa Prywatnego (red. M. Safjan), tom 1, Warszawa 2012 r., nb 108.

⁵² Uchwała (7) Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2008 roku, sygn. akt III CZP 31/08.

⁵³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 roku, sygn. akt SK 49/03.

⁵⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 2019 roku, sygn. akt I CSK 181/18, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2007 roku, sygn. akt I CSK 165/07.

niemajątkową w wysokości 20 000 zł do kwoty 7000 zł, uzasadniając ten fakt „niewielkim negatywnym oddziaływaniem nieprawdziwej informacji upowszechnionej przez pozwanego”⁵⁵.

Innym przykładem jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie, w którym nie tyle obniżono, o ile w ogóle odmówiono przyznania zadośćuczynienia, pomimo jego zasądzenia przez Sąd Okręgowy w wysokości 100 000 zł. Wskazano bowiem, iż okoliczność zaprzestania realizacji zwiększonych zleceń przez kontrahentów, która nastąpiła w wyniku publikacji prasowej, nie jest szkodą niemajątkową, a zatem pozostaje bez znaczenia dla żądanego zadośćuczynienia, bowiem wskazywana okoliczność „może być potraktowana wyłącznie jako szkoda majątkowa w postaci utraconych korzyści i stanowić przesłankę do dochodzenia odszkodowania”⁵⁶. Nie wydaje się to jednak stanowisko trafne, bowiem utrata zaufania kontrahentów, skutkująca rezygnacją ze współpracy nie prowadzi jedynie do szkody majątkowej, ale jest znacznie szersza – prowadzić może do wykluczenia z obrotu gospodarczego przez utratę autorytetu. Nie sposób także wykluczyć tezy, zgodnie z którą osoby prawne uczestniczą w życiu społecznym, gdyż działanie każdego podmiotu jest następnie odbierane społecznie.

6. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza charakteru prawnego oraz przedmiotowego i podmiotowego zakresu ochrony dóbr majątkowych prowadzi do kilku zasadniczych wniosków. Po pierwsze, do dóbr osobistych osoby prawnej (oraz tzw. ułomnej osoby prawnej), podlegających ochronie poprzez odpowiednie zastosowanie art. 23 i art. 24 k.c. (art. 43 k.c.) należy zaliczyć dobre imię (autorytet, dobra sława), tajemnicę korespondencji, nietykalność pomieszczeń oraz prawo do prywatności. Natomiast w zakresie prawa do nazwy, ze względu na różnice zachodzące w odniesieniu do osób prawnych prowadzących działalność gospodarczą – należy wyprowadzić konkluzję, iż dobro osobiste w postaci nazwy może być w konkretnej sytuacji przyznane jedynie tym osobom prawnym (czy ułomnym osobom prawnym), które nie prowadzą przedsiębiorstwa.

⁵⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 roku, sygn. akt I ACa 456/13.

⁵⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 stycznia 2015 roku, sygn. akt VI ACa 499/14.

Głównym problemem podejmowanym na gruncie niniejszego artykułu była jednak instytucja zadośćuczynienia i możliwość poniesienia przez osobę prawną szkody niemajątkowej.

Dokonując zatem podsumowania problematyki zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych osób prawnych (a także tzw. ułomnych osób prawnych), należy przede wszystkim wskazać na przewagę argumentów opowiadających się za zasadnością przyznania osobie prawnej możliwości skorzystania z roszczenia z art. 448 k.c.

Powyższe wiąże się przede wszystkim z trafnym poszukiwaniem odpowiednika krzywdy osoby fizycznej, właściwego dla osoby prawnej. Korygowanie w tym zakresie definicji językowej na bazie wykładni celowościowej (funkcjonalnej), uzasadnione jest także wyrażonym przez Sąd Najwyższy poglądem, zgodnie z którym wykładnia gramatyczno-słownikowa jest tylko jednym ze sposobów wykładni, której rezultat może prowadzić do błędnych wniosków – wobec czego musi być uzupełniona poprzez zastosowanie innych rodzajów wykładni, w tym wskazanej celowościowej⁵⁷. Wobec powyższego, na tle niniejszego artykułu wysuwa się zasadniczy wniosek – brak podstaw do „sztywnego” rozumienia pojęcia krzywdy oraz konieczność poszukiwania wyrażeń takich jak szkoda niemajątkowa czy uszczerbek niemajątkowy, które wydają się być słusznym kierunkiem poszukiwania odpowiedniego stosowania art. 448 k.c., wysuwany także przez judykaturę. W artykule poruszona została również problematyka wysokości zadośćuczynienia i kryteriów jego przyznania. W tej materii należy natomiast stwierdzić, iż pomimo wielu wypowiedzi Sądu Najwyższego, formułujących wskazówki przyznania (a także ewentualnej odmowy) zadośćuczynienia, roszczenie z art. 448 k.c. nieczęsto jest przedmiotem żądań osób prawnych i równie nieczęsto rozważań sądów powszechnych w tym zakresie. Niezwykle trudno jest zatem wyprowadzić możliwe do osiągnięcia ramy kwotowe zadośćuczynienia, bowiem trudno odnaleźć jednolitą linię orzecznictwą w ramach podobnych zagadnień. Wydaje się także, iż zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych osoby prawnej zasądzane jest sporadycznie, co należy ocenić negatywnie. Wobec powyższego, formułując wniosek *de lege ferenda*, niezbędna wydaje się być nowelizacja art. 448 k.c. w zakresie pojęcia krzywdy i zastąpienie go innym, odpowiadającym również osobie prawnej, a także przykładowe wyliczenie uszczerbków niemajątkowych, możliwych do poniesienia przez osobę prawną. Trzeba jednak wspomnieć, iż być może najbardziej efektywnym rozwiązaniem byłoby przeformułowanie art. 43 k.c. jako

⁵⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1993 roku, sygn. akt III ARN 84/92.

odrębną, zupełną normę, regulującą całość zagadnień dóbr osobistych osoby prawnej, bez konieczności stosowania odesłania do normy regulującej dobra osobiste osoby fizycznej.

Bibliografia

Akty prawne:

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny (Dz.U. z 2019 r. poz. 1145, 1495)

Ustawa z dnia 18 lipca 1950 roku Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. z 1950 r., Nr 34 poz. 310 i 311).

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 roku Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r., Nr 82 poz. 598).

Literatura:

Frąckowiak, J. (2012). Osoby prawne. W: M. Safjan (red.), *Prawo cywilne – część ogólna System Prawa Prywatnego*, tom 1, Warszawa: C.H. Beck.

Gniewek, E. (2019). W: E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Gorczyński, G. (2018). W: M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Kępiński, M. (2018). W: M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Krauss, J. (2016). W: J. Okolski, M. Modrzejewska (red.), *Prawo handlowe*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Kubiak-Cyruł, A. (2019). W: M. Załucki (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Machnikowski, P. (2019). W: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Machnikowski, P. i Śmieja, A. (2018). Czyny niedozwolone. W: A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, tom 6. Warszawa: C.H. Beck.

Niewęglowski, A. (2017). Prawa własności przemysłowej w spółkach handlowych. W: R. Skubisz (red.), *Prawo własności przemysłowej, System Prawa Prywatnego tom 14C*. Warszawa: C.H. Beck.

Pazdan, M. (2018). w: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Pazdan, M. (2012), Dobra osobiste i ich ochrona. W: M. Safjan (red.), *Prawo cywilne – część ogólna System Prawa Prywatnego tom 1*. Warszawa: C.H. Beck.

Rataj, K., Skiba, N. i Szczepanek, P. (2017). Katalog dób osobistych w Kodeksie cywilnym. W: I. Lewandowska-Malec (red.), *Dobra osobiste*. Warszawa: C.H. Beck.

Sitko, J. (2009). Firma a oznaczenia odróżniające wykorzystywane w działalności gospodarczej. W: *Firma i jej ochrona*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Sobolewski, P. (2019). W: K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.

Świdowska, M. (2007). Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych. W: J. Jastrzębski (red.), *Odpowiedzialność odszkodowawcza*. Warszawa: C.H. Beck.

Zieliński, A. (2019). Ochrona praw podmiotowych. W: Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), *Prawo cywilne – część ogólna System Prawa Prywatnego*, tom 2, Warszawa: C.H. Beck.

Orzecznictwo:

Uchwała (7) Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1996 r., sygn. akt III CZP 111/95.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 roku, sygn. akt III CSK 198/12.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2012 roku, sygn. akt IV CZ 153/11.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2010 roku, sygn. akt IV CSK 371/09.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 1993 roku, sygn. akt I PZP 28/93.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 lutego 2014 roku, sygn. akt V ACa 690/13.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2017 roku, sygn. akt III CZP 43/17.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2017 roku, sygn. akt V CSK 81/17.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2012 roku, sygn. akt I CSK 790/10.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2013 roku, sygn. akt III CSK 198/12.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2010 roku, sygn. akt. III CZP 79/10.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 roku, sygn. akt II CSK 126/08.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 roku, sygn. akt III CK 622/04.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 8 listopada 2016 r., sygn. akt I ACa 513/16.

Wyrok Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 28 stycznia 2014 roku, sygn. akt I C 624/12.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 28 września 2012 roku, sygn. akt I ACa 810/12.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 roku, sygn. akt II PK 245/05.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 2004 roku, sygn. akt II CK 115/03.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z 16 kwietnia 1999 roku, sygn. akt II CKN 279/98.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 2002 roku, sygn. akt V CKN 1581/00.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2002 roku, sygn. akt V CKN 1010/00

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2016 roku, sygn. akt V CSK 486/15.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2002 roku, sygn. akt I CKN 1032/00.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 listopada 2017 roku, sygn. akt I ACa 1820/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 września 2013 roku, sygn. akt I ACa 456/13.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2005 roku, sygn. akt I CK 256/05.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 lutego 2005 roku, sygn. akt SK 49/03.

Uchwała (7) Sądu Najwyższego z dnia 9 września 2008 roku, sygn. akt III CZP 31/08.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 2019 roku, sygn. akt I CSK 181/18,

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 sierpnia 2007 roku, sygn. akt I CSK 165/07.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 stycznia 2015 roku, sygn. akt VI ACa 499/14.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1993 roku, sygn. akt III ARN 84/92.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 grudnia 2012 r., sygn. akt VI ACa 1199/11.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 11 stycznia 2007 roku, sygn. akt II CSK 392/06.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lutego 2017 roku, sygn. akt VI ACa 1984/15.

Strony internetowe

<https://www.nestle.pl/aboutus/nestlepolska> (dostęp: 26.10.2019).